Balogh Gábor

KITALÁLNI KÖZÉP-EURÓPÁT

Tizennyolc éves voltam, amikor egy nemzetközi katolikus ifjúsági táborban életemben először találkoztam szlovákokkal. A német szervezők egy szobában helyeztek el minket velük, gondolván, két szomszédos ország hasonló kultúrájú, egy vallású fiataljai jól megértik majd egymást. Nagyobbat nem is tévedhettek volna. Trianontól a nyelvtörvényen át Bős–Nagymarosig minden napra jutott valami, amin összeveszhettünk. Aztán utolsó este a búcsúzás keserédes szentimentalizmusa mindannyiunkat megenyhített annyira, hogy néhány palack villányi bor és egy üveg Tátra-tea társaságában egy asztalhoz üljünk. Hajnalig beszélgettünk a keserű múltról, a nehéz levegőjű jelenről és a bizonytalan, ködös jövőről. Ők azt mondták, Nagymorávia, mi azt mondtuk, Hun Birodalom. Ők azt mondták, Ján Jiskra, mi azt mondtuk, Hunyadi János. Ők azt mondták, bécsi döntés, mi azt mondtuk, Trianon. Ők azt mondták, Beneš, mi azt mondtuk, Horthy.

Aztán mi azt mondtuk, Mohács – és ők azt felelték Mohács. Mi azt mondtuk, Doberdó – és ők azt felelték: Doberdó. Mi azt mondtuk, Gulág – és ők azt felelték: Gulág. Mi azt mondtuk, ÁVH – és ők azt felelték, StB. Mi azt mondtuk: '56 – és ők azt felelték: '68. Mi azt mondtuk: privatizáció – és ők azt felelték: privatizáció. Mi azt mondtuk, munkanélküliség – és ők azt felelték: munkanélküliség. Mi azt mondtuk: félgyarmat – és ők azt mondták: félgyarmat. Szenvedélyesen vitattuk a másik büszkeségét és dicsőségét – és közös volt minden nyomorúságunk.

Századok óta ezt jelenti Közép-Európa. Büszkének lenni rá, hogy magyarok vagyunk, lengyelek, csehek, szlovákok, szerbek, horvátok, románok, szlovének, ukránok – és átkozni, hogy éppen itt, ezen a szélességi és hosszúsági fokon. Harcolni a magyarral, lengyellel, szlovákkal, szerbbel, horváttal, románnal, szlovénnel, ukránnal – és aztán megkapni jutalmul azt, amit büntetésképpen a másik. Örökké vágyódni, hogy befogadjon végre a gazdag és művelt Nyugat – aztán csalódottan, sértetten, a nagy szláv anya vagy a turáni puszták hívására beleájulni a Keletbe. És soha fel nem ismerni, hogy földjeink, természeti kincseink, két kezünk olcsó munkája, másoké helyett ontható vérünk kellene Nyugatnak és Keletnek is, de álmainkra, vágyainkra, hitünkre és reményünkre a világon senkinek sincs szüksége. Csak egymásnak. És, ha egy percre el is jutunk idáig, hát annál gyorsabban ellökni még a gondolatot is, belefúrni fejünket a dacos tagadásba. Magyar álom a szlovák vággyal? Horvát hit a szerb reménnyel? Még mit nem! Dunának, Oltnak, Morvának, Visztulának, Szávának csak akkor egy a hangja, ha nyögünk az ütések alatt és sírunk bánatunkban.

„A mi nemzedékünkre s az utánunk jövőkre egy másik, talán minden eddiginél keményebb küzdelem vár. Legyőzni önnön korlátainkat”.

Nyugat régen erejével hódított, később pénzével, mostanság már azzal is nehezen. Kelet régen erejével hódított, újabban egyre inkább pénzével. Közép-Európát pedig hol ezzel, hol azzal hó-

doltatják meg. A Nyugat rátarti a gazdagságára, a Kelet büszke az erejére – Közép-Európa örül, hogy létezik. A Nyugat egyre fejlettebb akar lenni, a Kelet egyre erősebb – Közép-Európa túlélésre hajt. A Nyugat a haladás delíriumában eldobja magától saját nagyságát, a Kelet épp most építi újjá a magáét. Közép-Európa elveszítette nagyságát, de nem tanult meg kicsinek lenni. A Nyugat sikeresen individualista, a Kelet sikeresen kollektivista – Közép-Európa kollektívan képes gyűlölni és keseregni, de a boldogulás útját mindenki individuumként keresi.

Az elmúlt évezred első felében Európa történelmének alakítói voltunk, a második felében elvesztettük hatalmunkat saját sorsunk felett is. S mert ezt visszaszerezni azóta sem sikerült, hát egymáson akarunk uralkodni. A szomszéd családon, a szomszéd falun, a szomszéd nemzeten. Ötszáz esztendeje akarjuk magunk alá gyűrni a másikat – így hát mindenki maga alá gyűr minket, aki erre jár. Ideje végre beismerni: egyenként nem tudunk talpra állni, csak egymásba kapaszkodva.

„Elfogadni, hogy sem Nyugat, sem Kelet nem leszünk, és nem is lehetünk soha."

A múlt sérelmeit, bűneit és szörnyűségeit ki kell beszélnünk, ha kell, ki is kell ordítanunk. Trianonon, az újvidéki, a bácskai vagy a volhíniai mészárláson nem kell, és nem is lehet túllépni. Történelmi egymásnak feszüléseinket, egymásra rontásainkat nem felejthetjük el, mert azzal önmagunkról feledkeznénk meg – de újra- meg újravívni is értelmetlen őket. A mi nemzedékünkre s az utánunk jövőkre egy másik, talán minden eddiginél keményebb küzdelem vár. Legyőzni önnön korlátainkat, megosztottságunkat, és együtt kijelölni, kiharcolni a helyünket a nap alatt.

Közép-Európa előtt a legnagyobb kihívás a huszonegyedik században: megtanulni létezni. Feltalálni már nem kell, ott van a földrajzi tankönyvekben és atlaszokban. Kitalálni – az lesz pokolian nagy munka. Elfogadni, hogy sem Nyugat, sem Kelet nem leszünk, és nem is lehetünk soha. Megbarátkozni a gondolattal, hogy ma már mindegy, létezett-e, és milyen volt a lengyel, a litván, a magyar, a morva vagy a dák birodalom – az biztos, hogy a belátható jövőben nem lesz újra egyik sem. Hogy bármit is gondolunk a magunk és egymás vélt, vagy valós egykori nagyságáról, a történelem talán visszavonhatatlanul kis nemzetekké tett minket. És felismerni, hogy ez a kicsinység páratlan lehetőséget is jelenthet számunkra, ha felismerjük, és tudunk, merünk vele élni.

Mert minket nem kötnek gúzsba a fél világ gyarmatosításából fakadó erkölcsi béklyók, számunkra semmilyen, ideológiai veszélyes hulladékból összegereblyézett morál nem kötelezhet arra, hogy nyakló nélkül befogadjuk azoknak az unokáit, akiknek a vérén, verejtékén gazdagodtunk meg. Amikor Európa nyugati fele a földgolyó másik oldaláig elment karddal és ágyúval – a mieink legfeljebb vándorbottal vágtak neki a messzeségnek, ha itthon már nem volt maradásuk. Minket nem nyomasztanak a Kelet mázsás súlyú bűnei sem, a mi identitásunk nem kancsukával és tankokkal kovácsolt „frigyen" alapszik – hanem többek közt éppen azon, hogy korbács szaggatta fel a hátunkat és páncélszörnyekkel néztünk farkasszemet.

Európa szinte hétről hétre egyre mélyülő válságban van, és minden optimizmusunkat össze kell szednünk, ha el akarjuk hessegetni a gondolatot, hogy ennek a hétbugyrú pokolnak még csak a tornácán vagyunk. Ha van térség, amelynek legalább elméleti esélye van arra, hogy egyszerre tudjon belépni a huszonegyedik századba, és képes legyen tradícióit megőrizni, egyszerre maradjon stabil, élhető és szabad, az Közép-Európa. Sok évtizednyi lelki és szellemi bénultság után egyre többen ismerik fel ezt a történelmi sanszot. Ám, mint minden hirtelen jött reve-

láció, ez is sokakat elvakíthat. Kevés súlyosabb tévedést követhetünk el, mint hogy elhisszük: a magát felszámoló Nyugat és az európai gondolatba ázsiai felét beszuszakolni képtelen Kelet között elég hátradőlnünk, ápolgatnunk kertjeinket és hagyományainkat, no meg kívül tartani a posztmodern népvándorlás áradatát – és máris kész az új fehér, keresztény Édenkert.

A helyzet éppen az ellenkezője: irgalmatlanul nagy küzdelem vár ránk. Nekünk most úgy kellene átúsznunk a történelem megáradt jeges folyóján, hogy évszázados súlyokat kell letennünk, hogy ne süllyedjünk el, de közben magunkra kötve, magunkhoz ölelve átmenteni őseink örökségét. Úgy kellene elérnünk azt a jólétet, amely a földkerekség egyik legélhetőbb helyévé teszi Nyugat-Európát, hogy nem vesszük át azt az önpusztító lelkületet, amely hamarosan a világ egyik legélhetetlenebb helyévé teszi. Úgy kellene átlépnünk évszázados árnyékokat, hogy közben évszázados lemaradásokat hozunk be – és erre, ha optimisták vagyunk, adhatunk magunknak pár évtizedet. Józan fejjel átgondolva lehetetlen küldetés. Ám azt már Hrabaltól tudjuk, hogy e tájon nem feltétlenül előny a józanság. Úgyhogy koccintsunk Közép-Európára, és lássunk munkához! Egészségünkre! *Na zrdrowie! Na zdravie! Živjeli!* A többi nyelven még nem tudom – talán ez lesz a legelső pótolandó lemaradás.

„(…) minket nem kötnek gúzsba a fél világ gyarmatosításából fakadó erkölcsi béklyók”.

